

Dominus sit, sed quia quondam Dominus eorum fuit (Cap. XIII. — Vers. 1, 2.) *Loquente Ephraim horror invasit Israel et deliquit in Baal, et mortuus est, et nunc addiderit ad peccandum: feceruntque sibi conflatile de argento suo quasi similitudinem idolorum: factura artificum totum est, his ipsi dicunt: immolate homines, vitulos adorantes. LXX: Juxta verbum Ephraim justificationes accepit ipse in Israel, et posuit ad [A] absque ad Baal, et mortuus est, et nunc apposuit ut peccaret, et fecerunt sibi conflatile (a) ex auro et argento suo, secundum imaginem 144 idolorum, opera artificum completa; his ipsi dicunt, immolate homines, vituli enim defecerunt. Pro eo quod LXX interpretati sunt, immolate homines, vitulos adorantes, et nos verlimus, immolate homines, vitulos adorantes, Symmachus interpretatus est, immolate, homines vitulos adorant; ut sit sensus: Immolato, hoc est, sacrificato idolis, et hucusque distinctio sequatur: rationale animal, homines, adorent vitulos, muta animalia. Loquente ergo Ephraim, id est, Jerooboam filio Nabath de tribu Ephraim, horror invasit Israel, id est, decem tribus. Pro horrore qui Hebraice dicitur RATHATH (רַחַת), quem Symmachus et Theodotio tremorem interpretati sunt; nescio quid volentes, δακρύματα, id est, justificationes, LXX translulerunt. Et tantus Israelum horror invasit, ut (b) delinqueret et offenderet Deum in Baal et moretur perdens eum qui dicit: *Ego sum vita* (Joan. xiv, 6). Anima edim que peccaverit, ipsa morietur (Ezech. xviii). Et Apostolus: *Vidua, inquit quæ in deliciis est, vivens mortua est* (1 Tim. v, 6). Et non solum mortuus est in Baal, sed addidit peccata peccatis, ut ex argento quod Dominus dederat, idola fabricaretur, opera manuum hominum. Quibus ipsi dicunt, id est, sacerdotes et principes qui populum bona docere debuerant: *Immolate homines, vitulos adorantes*: quod quidem et in psalmis dicitur: *Immolaverunt filios suos, et filias suas demoniis* (Ps. cv, 37). Pro eo quod juxta Symmachum et Theodotium veritimus, adorantes; Aquila interpretatus est *καταπόδοντες*, id est deosculantes. Qui enim adorant, solent deosculari manum suam: quod Job fecisse se negat, dicens: *Si osculatus sum manum meam apponens ori meo, et hoc mihi ad iniquitatem maximam reputetur* (Job xxxi, 27, 28). Sin autem ut quidam volunt, demones loquuntur ad populum: *Immolate homines, vituli enim defecerunt*, ostenditur ingluvies eorum, qui sanguine victimarum aluntur, et holocaustorum fumo: quod deficientibus hostiis, homines sibi cupienti immolari, quorum non solum interitu, sed et cruore letantur. Loquentibus autem hereticis, immo principibus hereticorum, id est, Ephraim, horror et tremor invasit [A]. in-*

(a) Voces, ex auro, que neque in Græco resonant, uno Aldino codice excepto, nostri mss. non agnoscunt. Moxque pro completa legunt conflata; estque revera in Complutensi Græco exemplari, *πλάκωνοντινα*.
(b) Mss. nostri et Victorini sic legunt. Martiānus cum Erasmo prætulit, *derelinqueret*.

vadet in felicem populum; et deliquit [A]. delinquet] 145 in idolis, que de suo corde confixit, et mortuus est cum populo quem seduxit. Et non sufficit corruisse, nisi lingua quam ad canendum Deum acceperat, veritat in imagines idolorum, et artificii eloquio simile veritati dogma componat, quod nihil est aliud, nisi exogitatio pravitas humana. Præcipiuntque discipulis suis, ut et ipsi immolent homines, hoc est, furentur de Ecclesia Dei, et introducant ad hereticos, et occidant quos deceperunt: Quodque sequitur, *Vituli enim defecerunt*, hunc habet sensum: Nolite querere quos seducatis de gentibus, qui vocantur bruta animalia; sed eos rapite, eos immolate, qui in Ecclesia constituti, Christi censetur nomine, et homines appellantur. (c).
(Vers. 3.) *Idcirco erunt quasi nubes matutina, et sicut ros matutinus pertransiens* (Vulg. præteriens), sicut pulvis turbine raptus ex area, et sicut fumus de fumarario. LXX similiter; hoc solum quod in ultimo est immutantes: et sicut vapor de locustis, sive de lacrymis, quia in plerisque codicibus *λακρύμων*, in aliis *δακρύμων* positum reperimus. Quia, inquit, (d) homines pro vitulis immolaverunt, et adoraverunt vitulos: idcirco erunt quasi nubes matutina, et sicut ros mane pervansiens, sicut pulvis turbine raptus ex area, et sicut fumus de fumarario. Quæ omnia videntur ad tempus et subito dilabuntur, juxta illud quod dixerat: *Transire fecit Samaria regem suum quasi spumam super faciem aque*. Et iterum: *Sicut mane transit, pertransit rex*. [A]. *pertransit rex* Israel. Et nubem quidem aut rorem transire velocius, et pulverem ex area, et fumum de fumarario, nemo ambigit, juxta illud quod scriptum est: *Sicut deficit fumus, deficient* (Psal. lxxvii, 2). Querimus autem quare LXX pro fumarario, quod Theodotio transtulit *καταπόδοντες* (Editi legunt *καταπόδοντες*), locustas interpretati sunt? Apud Hebræos locusta et fumarium, iisdem scribitur litteris *אֵלֶפֶס*, RES, BET, HE. Quod si legatur *אֵלֶפֶס*, locusta dicitur; si *אֵלֶפֶס* [A]. *arobba*, fumarium: pro quo Aquila *καταπόδοντες*, Symmachus *foramen* interpretati sunt. Cataractam autem proprie vocat foramen in pariete fabricatum, per quod fumus 146 egreditur. Si quis autem contentiosus et nolens recipere Hebraicam veritatem, locustæ sensum quaesierit, audiat Ephraim (c) *אֵלֶפֶס*, id est, vapor sive auræ et spiritui comparari: qui ita tenuis de ore locustæ egreditur, ut non sentiat: quod si e contrario objecerit, quare non aliis, que minora sunt, periturum Ephraim assimilaverit: verbi gratia pulci, qui omnia membra habet, caput, oculos, pedes, ventrem, et cetera: que licet oculis non videamus, tamen sensu intelligimus; intantum ut os pulicis acedentes non videntes oculis, morsibus

(c) Subdunt continuo sensu mss. nostri, *juxta illud propheticum, ecce autem electus*.
(d) Idem mss. homines vitulos adorantes, pro vitulis, immo vitulis immolaverunt, et adorant, etc.
(e) Verus fortasse mss. ΑΤΜΙΔΙ; tametsi idem intellectus.

sentiamus. Respondendum est ei, quod ideo vapori locusta, sive aura tenuissima, periturorum gloria comparata sit: quia locusta noxia est, et sic inimica mortalibus, ut famem faciat, et segetum culta populatur: intantum ut arbores quoque et vineas decorticet: quod plenius in Joel Propheta legimus (Joel i et ii). Et huic locustæ et nubi matutina et rori et pulveri heretici comparantur, de quibus et in Epistola Catholica dicitur: *Hi sunt nubes sine aquis* (Judæ xi). Habent enim speciem prophetarum, et nubium apostolicarum, ad quas Dei veritas pervenit: sed non habent aquas, id est, gratiam Spiritus sancti, dicente Domino in Evangelio: *Qui credit in me, (sicut dicit Scriptura) flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem, inquit, dixit de spiritu quem accepturi erant credentes in eum* (Joan. vii, 38, 39). De lacrymis autem, que sermone Græco habent aliquam similitudinem locustarum, *δακρύμων* *xxi* *λακρύμων*, manifestus error est, quibusdam pro locustis, lacrymas æstimantibus.
(Vers. 4.) *Ego autem Dominus Deus tuus* (a) *qui educaui te de terra Ægypti*. Pro quo in LXX legitur: *Ego autem Dominus Deus tuus: firmans caelum, et creans terram: cujus manus creavit omnem militiam cæli, et non ostendi ea tibi, ut ambulares post ea*. Et *Ego educaui te de terra Ægypti*. Quæ quoniam et in Hebraico non habentur, et a nullo vertuntur interpretum, in antiqua quoque editione LXX non leguntur, obelo prænotanda sunt: præsertim cum sensus eorum perspicuus sit. Unde ad reliqua transeamus, cum his quæ sequuntur 147 junctes superius capitulum.

(Vers. 5 et 6.) *Ego autem Dominus Deus tuus* (b) *qui educaui te de terra Ægypti, et Deum absque me nescies: et salvator non est præter me: ego cognovi te in deserto in terra solitudinis: juxta pascua sua adimpleti sunt et saturati sunt: et elevaverunt cor suum et obliiti sunt mei*. LXX: *Ego autem Dominus Deus tuus, et ego educaui te de terra Ægypti: et Deum præter me non cognosces, et salvator non est absque me. Ego pascetam te in solitudine, in terra inhabitabili, secundum pascua tua: et repleti sunt in saturitate, et elevata sunt corda eorum: idcirco obliiti sunt mei*. Qui [A]. quia supra dixerat: *Fugit Jacob in regionem Syria: et servivit Israel in uxore, et in uxore servavit: in propheta eduxit Dominus Deus Israel de Ægypto, et in propheta servatus est: etiam nunc quid eis præstiterit, referit; ego Dominus Deus tuus, qui te educaui de terra Ægypti, qui tibi mandavi per Moysen; at tende, ne forte comedas et satureris, et obliviscaris Dei tui, qui educaui te de terra Ægypti: non est enim alius Deus præter me, et qui possit salvare, nullus est alius. Ego qui conditor omnium sum, cognovi sive pavi te in deserto et in terra inhabitabili, ubi*

(a) Verba, qui educaui te, hic quoque, ut supra, et rorsum, ubi idem versiculus infra recurrit, ignorant Hebraice et Vulgata editio, quin et Palatini ex Hieronymianis mss.
(b) Vulgata, sive Hieronymian, ipsa versio tacet

rerum omnium penuria, ubi nullæ aque: dedi tibi manna de caelo, et aquarum fontes produxi de petra durissima. Qui juxta illud, quod alibi scriptum est: *Incrassatus est, impinguatus, dilatatus, et recalcitravit dilectus* (Deut. xxxii, 15): nunc quoque comederunt et saturati sunt, et elevaverunt cor suum, et obliiti sunt ejus, cujus beneficiorum memores esse debebant. Neque enim per tantam cremi vastitatem, ubi non solum fruges et arbores vineaque, sed nec herba quidem gignitur, et nullæ aquæ ardorem temperant solis, quadraginta annis poterat Israel ad terram pervenire Jordanis, nisi Dominus omnia præstitisset. Hereticos quoque eduxit Dominus de terra Ægypti, de domo servitutis, et de camino ferreo: qui primo serviebant regi Pharaoni et ducibus ejus: præceptique eis in ecclesia, ut alium nescirent Deum nisi cum qui creator est omnium, et novit salvare quos fecit. Ipse cognovit eos et pavit in terra solitudinis; ita 148 ut possent dicere: *Dominus pascat me et nihil mihi deerit: in loco pascuae ibi me collocavit: super aquam refectiois educavit me* (Ps. xxii, 1, 2). Deditque eis angelorum panem manna de caelo, quod in Ægypto nunquam comederant, et aquas de sequenti eis petra. Petra autem juxta Apostolum Christus est (1 Cor. x): qui comederunt et impleti sunt, et cibos Domini non tulerunt. Quibus idem Apostolus loquitur: *Jam saturati estis, et jam divites facti estis: sine nobis regnatis, atque vitæ regnetis, ut et nos regnemus vobiscum* (1 Cor. iv, 8). Comederunt enim in sanctis Scripturis panem qui de caelo descendit, et cum David dixerunt:

Incerta et occulta sapientia tua manifestasti mihi (Psal. l, 8). Impletique et saturati elevaverunt contra Creatorem cor suum: et alterum sibi fixerunt deum, quidquid biberant et comederant, suis meritis, non Dei misericordie deputantes. Idcirco obliiti sunt Dei, qui præcepit eis, ut Legis verba religerent inter oculos et in manibus, atque in fimbriis palliorum, ne unquam obliviscerentur Dei sui.

(Vers. 7, 8.) *Et ego (c) ero eis quasi leæna, sicut pardus in via Assyriorum: occurram eis quasi ursæ raptis catulis: et dirumpam interiora jecoris eorum: et consumam eos ibi quasi leo: bestia agri scindet eos*. LXX: *Et ero eis quasi panther, et sicut pardus in via Assyriorum: occurram eis sicut ursæ indigens cibo, et dirumpam interiora cordis eorum, et devorabo eos ibi catuli silvarum, bestia agri dirumpent eos. Illi adimpleti sunt et saturati; elevaverunt corda sua, et obliiti sunt mei. Ego autem, inquit, pro eis quasi leæna, sive panther, de quo supra plenius diximus: et sicut pardus in via Assyriorum, quando ducentur captivi ad Assyriam: et occurram illis quasi ursæ rapti catulis, sive indigens cibo: et dirumpam eorum universa vitalia. Aiunt qui de be-*

qui educaui te: scus in expositione subnexa. Vid. superior, annotatio hinc.
(c) Induximus hic vocem *ego*, quam præter Hebraicam et Vulgat. editionem ipsi respuunt Palatini Hieronymianis mss.

stiarum scribere naturis, inter omnes feras nihil esse a
ursa sevius cum perdidit catulos, vel indiguerit
cibus; et non solum panthera, pardi, et ursae ferociam
comminator, sed leonis quoque et omnium
bestiarum, quae gignuntur in salibus; et in haec
omnia dicit se esse vendendum, quando ierint ad
Assyrios: ne cum tibi dura fuerint perpassi, non
149 potentia et indignationi Domini, sed hostium
fortitudini assignent miserias suas. Simulque consi-
deremus, quod qui in Evangelio credentibus loquitur:
Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis,
et ego reficiam vos: iugum enim meum suave est et
onus meum leve (Matth. xi, 28, 29), nunc per pro-
phetam incredulis, et nolentibus agere penitentiam
panther, pardus, ursae et leo efficitur; non solum
Israelitis, quia (Al. qui) propter idololatriam in Medo-
urbibus sive montibus collocaati sunt; sed etiam
hereticis; quia (Al. qui) propter mentis superbia, et
falsorum dogmatum vanitatem, oblitii sunt Dei
sui, (a) finxerunt idola, et secuti sunt deos alienos.

(Vers. 9, 10 et 11). *Perditio tua, Israel, tantum-
modo in me auxilium tuum. Ubi est rex tuus? maxi-
me nunc te saluum* (Vulg. *salvet*) *faciat in omnibus*
urbibus tuis; et iudices tui, de quibus dixisti: Da mihi
regem et principes: dabo tibi regem in furore meo,
et auferam in indignatione mea. LXX: *Corruptio-*
tua, Israel, qui auxiliabitur? ubi est rex tuus iste? et
salvum te faciat in cunctis urbibus tuis: iudicet te
de quo dixisti: Da mihi regem (b) *et principem, et*
dedit tibi regem et principem, et dedit tibi regem in
ira mea, et habui in furore meo. Pro eo quod
LXX interpretati sunt *habui*, omnes *abstuli* trans-
lulerunt. In felix Israel et dignus maledictione per-
petua, qui in tantum impietatis descendit profundum
ut solius Dei salvetur misericordia. Potest autem in
Hebraeo et hoc sensu legi: Disperas, Israel, quia
nihil tibi reliquum est nisi ut mea solum clementia
conserveris. In LXX autem alter est sensus, *Corrup-*
tionem tuam, Israel, qui auxiliabitur? id est, captivi-
tati tuae et ultime servituti quis ferre poterit auxi-
lium eorum, quos tibi praesules astimasti? Ubi est
rex tuus, de quo dicebas ad Samuel: *Constitue super*
nos regem, ut iudicet nos: sicut et gentes habent ce-
terae (II Reg. vii, 5). Cumque ille contradiceret, re-
spondebas: nequaquam, sed rex erit nobis, et erimus
etiam non sicut et gentes omnes, et iudicabit nos rex
noster, et egredietur ante nos, et pugnabit pro no-
bis. De quo ergo tibi promiseras, quod tua bella
bellaret, nunc in necessitate subveniat, et universas
urbes tuas liberet de servitute. Ubi sunt iudices tui?
ubi reges? **150** Tu enim dixisti: *Da mihi regem et*
principes: itaque dedit tibi Saulem regem in furore
meo; intantum ut in diebus messis pluviam demon-
strare contra naturam Judae provinciae. Et

(a) Duo mss. et *confinxerunt, et secuti sunt, etc.*

(b) Totam hanc pericopam, et principem, et dedit tibi regem et principes: itaque dedit tibi Saulem regem occursum in Benedictina editione fuerat praetermissa, nostrorum

abstuli, inquit, in indignatione mea regem, vide-
licet Sedeciam: ut quem cum furore dederam, tolle-
rem cum indignatione. Alii arbitrantur datum in
furore regem Jeroboam filium Nabath, et ablatum in
indignatione Osee ultimum regem decem tribuum.
Hoc quod exposuimus, dedit tibi regem et abstuli re-
gem in indignatione mea, Hebraei ad futurum tem-
pus referunt. Eo, inquit, tempore quo dicebas: da
mihi regem et principes; ego tibi respondebam per
Samuelem, quod daturus tibi essem in furore meo,
et ablaturus in indignatione mea. Perditus est omnis
haereticus et corruptioni traditus; qui enim corrupt
templum Dei, corrumpit illum Dominus: et in nullo
alio habet auxilium, nisi in sola misericordia Dei,
quam penitendo consequitur. Huius rex et iudices
diabolus est et daemones, sive omnes principes dog-
matum perversorum, qui eos tempore necessitatis
et angustiae liberare non poterunt, qui dati sunt in
furore, et auferentur in indignatione: non quod Do-
minus tales eos voluerit habere reges: alioquin non
auferret quos sponte dederat, sed quod dimiserit
eos voluntatis suis: ut comedentes et incrassatis
carnibus, nauseae rent, et vomerent per nares suas, et
odisse inciperent eos, quos tanto studio sequebantur.

(Vers. 12 et 13). *Colligata est iniquitas Ephraim:*
absconditum peccatum ejus: dolores parturientis ve-
nitenti, ipse filius non sapiens: nunc enim non stabit
in contritione filiorum. LXX: *Congregatio iniquitatis*
Ephraim: absconditum est peccatum ejus: dolores
quasi parturientis venit ei: iste est filius tuus sapiens:
quia nunc non sustinebit in contritione filiorum. Quo-
modo si legitur quid in saeculo conservatur, et non pe-
ritei colligata est: sic omnis iniquitas qua in Deum
peccavit Ephraim, colligata est ei, et abscondita
quasi in marsupio reservatur. Denique cum dies ul-
tionis advenierit, et extrema captivitas, dolores quasi
parturientis venit ei, sive apprehendit illum. Mul-
ier **151** parturientis multo antequam pariat, ex eo
tempore quo concepit, scit se esse parturituram, et ex-
spectat quotidie extrema tormenta cruciatibusque ven-
turos. Ita et Ephraim filius insipiens, de quo supra
dixerat: *Ephraim columba insipiens, non habens cor*
in contritione filiorum et populi sui. Cum (c) dies paruri-
tionis et captivitatis advenierit, aut stare aut sufferre
non poterit. Pro *insipiente filio* in LXX per ironiam le-
gitur: *Iste filius sapiens*, hoc est quem sapientem
putabas, ut e contrario intelligatur insipiens. Omni-
bus autem haereticis iniquitas colligata est, quam
in excelso locuti sunt: et absconditum est peccatum
eorum, dum se pulant venena sui cordis abscondere
et habere secreta: quae cum dies parturitionis ad-
venierit, dolore ejulationibusque pandentur. Iste
Ephraim filius insipiens est, quia Dei sapientiam de-
reliquit, de quo in Jeremia scriptum est: *Novissi-*

codicum ope sufficimus.

(c) Particulam in, quam cum bonae locutionis da-
mano Benedictina obrudebat editio, post Victorium
ad mss. fidem delevisimus. Pleraque autem id genus
alia taciti castigamus.

mun ejus erit insipiens (Jer. xvii), et in contritione
filiorum suorum quos interfecit, quos jugulavit Dei
iram sustinere non poterit.

(Vers. 14). *De manu mortis liberabo eos: de morte*
redimam eos. Ero mors tua, o mors: ero morsus tuus, in-
ferne. Consolatio abscondita est ab oculis meis: quia
ipse inter fratres dividit (Al. *dividit*). LXX: *De manu*
inferni liberabo eos, de morte redimam illos: ubi est causa
tua, mors? ubi est aculeus tuus, inferne? consolatio abs-
condita est ab oculis meis: quia ipse inter fratres divi-
det (Al. *dividit*). Secundum utramque intelligentiam
Ephraim, hoc est, et decem tribuum, et haereticorum
quis sustinere non poterunt in contritione filiorum suorum,
cum dolores quasi parturientis advenierint, Do-
minus pollicetur de manu mortis se eos liberaturum,
et de morte redempturum. Manum autem mortis ap-
pellat opera quae ibi interfecit, juxta illud quod scri-
ptum est: *In manu lingue mors et vita* (Prov. xvii, 24).
Liberavit autem omnes Dominus, et redemit in
passione crucis et effusione sanguinis sui: quando
anima ejus descendit in infernum, et caro ejus
non vidit corruptionem, et ad ipsam mortem
atque **153** infernum locutus est: *Ero mors tua,*
o mors. Idcirco enim mortuus sum, ut tu mea
morte moriaris. *Ero morsus tuus, inferne*, qui om-
nis tuis faucibus devorabas. Vidensque mortis du-
ram necessitatem, et quod nulla sit hominum qui
vivat et non videat mortem (Psal. LXXXVII), elemen-
tissimus pater sententiae recordatur antiquae: quia
(Al. quae) in Adam omnes morimur (I Cor. xv). Sive
propheta intelligens fragilitatem suam, et conditionem
carnis humanae: *Consolatio, ait, abscondita est*
ab oculis meis, et est sensus: Non valeo consolari,
quidquid mente concipero, dolorem meum non po-
test mitigare, cernens (Al. *cernens*), charissima
inter se nomina morte se jungit: ipse enim (Al. inquit)
infernus inter fratres dividit. Quidquid igitur sepat
fratres, infernus est appellandus: et maxime
mulier meretricis, quae vocans insipientem ad se,
dicit in opibus prudentiae: Panes occultos libenter at-
tingit, et aquae furtive dulcedinem (a) bibit: et
nescit insipiens, quoniam terrigenae apud eam per-
eunt, et in profundum inferni incurunt. Quidquid
enim non licet, magis desideratur, et quod raritate
dulce est, assiduitate in amaritudinem vertitur. Et
mel distillat de labiis mulieris meretricis, quae ad

(a) Verbum *bibite*, nec Victorius, neque nostri
habent mss.

(b) De purgatorio loco post hanc vitam, ex hoc
Hieronymi testimonio Victorius prolixè disputat:
quod ut apposite faceret, et luculentissime, otio tin-
men ablutatur, qui in eam rem confers huc velit,
quod vix proprio opere, ingenibus autem libris
theologi disserere. Quid vero si nulla hic purgato-
rii sit mentio? Equidem opinor quod ait Hieron in
refrigerio, beatorum sedes intellexisse, quibus oppo-
nunt damnatorum poenas. Nemo est autem hominum
qui nesciat, commune esse praemis ac supplicia de-
notandis inferni nomen: nec aliud primitus signifi-
care quam, quod ipse notat S. Doctor, separatarum
animarum locum.

(c) Sic vetus Ierobab Latina interpretatio: Porro
Victorius, Clarum, inquit, ex hoc loco apparat

tempus impingnat fauces insipientis, novissime au-
tem amarius felle inventur, et acutius magis quam
gladius utrimque acutus (Prov. v). Quenimque terrigena
est, et de caelo non nascitur, interfecit ejus
amplexibus, et ligatur insitit lectulorum, et insi-
pientia pedes dederunt eos, qui utuntur ea, cum
morte ad inferos. Inter mortem autem et inferos,
hoc interest: Mors est, quae anima separatur a
corpore; infernus, locus in quo animae recludun-
tur, sive in refrigerio (b), sive in poenis, pro
qualitate meritum. Hoc diximus, ut ostenderemus,
id mortem facere, quod meretricem mulierem.
Mors enim dividit fratres, hoc et mulier facit. In
fratribus, omnem intelligit charitatem, quod et mater di-
vidit a filia, et pater a filio, et frater a fratre. Quod
autem aliud sit mors, et aliud infernus, et psalmis-
ta **152** demonstrat, dicens: *Non est in morte qui*
memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi
(Ps. vi, 6)? Et in alio loco: Veniat mors super eos,
et descendant in infernum viventes (Ps. lvi, 16). Pro
eo quod nos interpretati sumus: *Ero mors tua, o*
mors: ero morsus tuus, inferne, LXX, transtulerunt:
Ubi est causa tua, o mors? ubi est stimulus tuus, in-
ferne? Pro quo Apostolus posuit: *Absorta est mors*
in (c) contentione; ubi est, mors, contentio tua? ubi est,
mors, aculeus tuus (I Cor. xv, 54 et seqq.). Et expo-
nens virtutem testimonii intulit: *Aculeus autem mor-*
tis peccatum est, virtus vero peccati lex; Deo autem
gratulus, qui dedit nobis victoriam per Dominum no-
strum Jesum Christum. Itaque quod ille in resurrectio-
nem interpretatus est Domini, nos aliter interpretari
nec possumus, nec audeamus. Potest mors, et infernus
et diabolus accipi, qui Christi morte jugulatus
est, de quo et Isaius loquitur: *Devoravit mors inua-*
lescens (Isai. xxv, 8, sec. LXX). Et postea sequitur.
Abstulit Dominus omnem lacrymam ab omni fletu.
Duos autem fratres inter se morte divisos, juxta hi-
storiam illius temporis, quidam Israel et Judam in-
telligunt: ut quod tunc figurabatur in parte, nunc
sentiantur in toto, et cum omni humano genere Israel
et Judas liberandos sit et redimendus. In eo loco, in
quo LXX transtulerunt, *ubi est causa tua?* et nos di-
ximus, *ero mors tua:* Symmachus interpretatus est,
ero plaga tua: Quinta editio et Aquila: *ubi sunt*
sermones tui? (d) quod Hebraice scribitur *DABARACH*
(דברך): *legentes DABAR, hoc est, verbum, pro DEBER,*
I Cor. xv, Hieronymum legisse *vetos*, contentio, non
vetos victoria, ut est in Vulgata editione, et eodem
modo locum citat xii Isaiæ capite, secunda expo-
sitione, scribens his verbis: *Unde et Apostolus Pau-*
lus, interfecta morte, ad quam per Osee termino proph-
etiae loquebatur: Ero mors tua, o mors; ero morsus
tuus, inferne: loquitur ad eam: Ubi est, mors, conten-
tio tua? ubi est, mors, stimulus tuus? Tertullianus quo-
que eodem modo locum citat. Et Cyprianus ad Qui-
rinum ita scribit: *Tunc fiet verbum quod scriptum*
est. Absorta est mors in contentione: Ubi est, mors,
aculeus tuus? ubi est, mors, contentio tua? Vetus
Vulgatae bibliothecae Graecae codex hanc reti-
nit lectionem: *et vetos* enim habet, ubi nos ha-
bemus *et vetos*: est autem *vetos* pugna, contentio
λοισπία, jurgium, ut pene Homerum in Odyssæa.
(d) Legit Hieronymus more Chaldaico *Dabarach,*

quod interpretatur mors: juxta illud quod in Isaiâ legitimus: *Mors enim misit Dominus in Jacob, et venit in Israel* (Isai. ix), hoc est, debet, pro quo non interpretati sumus: *Verbum misit(a) Dominus in Jacob, et venit in Israel, id est, dabar*. Pro aculeo quoque, quem nos morsum transtulimus: Symmachus ἀκάνθη, id est, occursum: Theodotion et quinta editio, *plagam, et conclusionem* interpretati sunt.

(Vers. 15.) **154** Adducet urentem ventum Dominus de deserto ascendente, et sicabit venas ejus, et desolabit fontem ejus, et ipse diripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis. LXX: Adducet urentem ventum Dominus de deserto super eos, et sicabit venas ejus, desolabit fontes illius; iste arefaciet terram ejus, et omnia vasa desiderabilia. Legi in cujusdam Commentariis, ventum urentem quem adducet Dominus de deserto, illum esse qui percussit domum Job in quatuor angulis, et fecerit eam super filios ruere convivantes (Job. i), et unum esse de his ventis, quos in Evangelio legitimus flare et venire cum turbine, pluvii atque fluminibus, ut subvertant domum, quæ super petram edificata est, sive super arenas (Math. vii). Quod nequaquam mihi videtur: neque enim in Job scriptum est, quod ventum de deserto Dominus adduxit; sed nomen Domini tacitum est, ut ventus de solitudine, qui contra sanctum virum sua venerat voluntate, contraria possit accipi fortitudo, et venti qui domorum fundamenta subvertunt, utique ad bonam partem non poterunt referri. Superest ut ventum urentem quem adducet Dominus de deserto ascendente, illum intelligamus, de quo et in Abacue legitimus: *Deus ab Austro veniet, et sanctus de monte Pharan* (Abac. iii, 3): qui utique in solitudine et in meridie situs est: Et in Cantico legitimus: *Ubi pascis, ubi cubas in meridie* (Cant. i, 6)? Hunc itaque ventum urentem, qui siccat venas mortis, et fontes ejus arefaciat, adducet Dominus de deserto ascendente: de deserto autem humani generis, in quo et diabolus quærens requiem, invenire non potuit. Sive desertum intelligimus sanctæ Mariæ uterum virginalem, quod absque semine humano nullo (Al. nulla) fructe pullulaverit: sed virga simplex atque purissima et (b) unione fecunda ediderit eum florem qui dicit in Cantico canticorum: *Egoflos campi et lilium convallium* (Cant. ii, 2). Et pulchre tam in **155** Isaiâ, quam in præsentî loco, flos ascendens

et ventus ascendens dicitur: quia de humilitate carnis ad excelsa descendit, et nos secum duxit ad Patrem, dicens in Evangelio: *Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me* (Joan. xii, 32). Ipse quasi radix ascendit de terra inhabilitati, et nequaquam mors in eum, sed ipse morti superveniet, neque enim mors in eo ullam suam potestativam reperit, et hoc est quod in Proverbis dicitur: *Impossibile est super petram serpentis invenire vestigia* (Pro. xxx). Et ipsa loquitur in Evangelio: *Ecce veniet princeps mundi hujus, et inveniet in me nihil* (Joan. xiv, 30). Iste sicabit venas mortis, et desolabit fontes ejus. Venæ mortis et fontes et aculeus, peccata ab Apostolo nominantur: quibus arefactis, mors quoque ipsa sicabitur. Quodque sequitur: *Ipse diripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis*, dupliciter accipitur, sive quod desiderabilia sunt his, qui in morte habitant, sive vasa desiderabilia qua in thesauro retinebantur inferni, sanctos intelligimus, quos allegatos forte Dominus (c) eripuit et tulit de inferis, et quasi vasa pretiosissima secum perduxit in paradysum. Pro thesauro, LXX terram transtulerunt: terra haud dubium (d) quin mortem significet. Et in Psalmis legitimus: *Credo videre bona Domini in terra viventium* (Psal. xxvi, 13). Et juxta Evangelium: *Mites possidebunt terram* (Matt. v). Econtra ratio debemus accipere terram inferni non esse terram viventium, sed mortuorum, quæ diripitur atque vastatur, quando morte Christi vincitæ apud inferos anime liberantur. Secundum tropologiam in eisdem (de quibus supra diximus) Commentariis legitimus ventum urentem, diabolum intelligi et singulos hereticos. Quod nobis displicet: Neque enim diabolus venas mortis fontesque erroris siccare potest: cum ipse fons et initium mortuorum sit. Itaque sermo Ecclesiasticus urens intelligendus est ventus, qui omnia hereticorum dogmata arefaciat et perducet ad nihilum, et diripiat eos atque dispergat, qui hereticorum doctrina in morte fuerant congregati.

(Cap. XIV. — Vers. 1.) **156** Pereat Samaria: quoniam ad amaritudinem conciliavit Deum suum: in gladio pereant: parvuli eorum elidantur, et fetæ ejus discendantur. LXX: Disperdetur Samaria quoniam restitit Deo suo, in gladio corruent, et lactentes eorum elidantur ad eam petram, et habentes in utero disrumpentur. Sæpe diximus decem tribus appellari Samaritanos.

MAR. — Sic mss. antea erat *eripuit, et rapuit, et tulit*. (d) Eadem est in Apologia Pamphili pro Origena quem Rufinus Latine verit, tropologia hujus sententiæ expositio, ut terra ad mortem significandam accipiatur. Ude minime ferendus est Drusius, qui Hieronymi hanc interpretationem, quasi novam atque abnormem, sannis ac risu excepit. In uno Palatinæ mss. haud dubium quin mortis significet. (e) Victorius corrigit ad terram, pro petram, ex ipsa Hieronymi expositione subnexa, et novem mss. exemplaribus, Bætiæ quoque Florentiæ rudiator. Vox Græca est ἔραρη; hæc: significat autem ἔραρον prosteron, terræq; allido: quippe cum ἔραρον: solum pavimentumque notet, non petram. Suida quoque ἔραρον, hoc est terra, exponitur, non petra.

non Dearecha juxta Massoretharum punctationem hodiernam. MAR. — Fortasse Dabarich scripsit S. Doctor, nam et Dabari nostri legunt mss. et קרר hodierna quoque textus Hebraicus præfert. (a) Dearecha Dominus quod suppleant mss. Pro venit Hieronymianam, versio ipsa cecidit. (b) Scilicet sui singularitate, aut unitate, absque hominis commercio. Vide quoque annotavimus in Epist. xxii ad Bustoch. de Virginitate, num. 19, ad ea verba: *Virga Mater est Domini, simplex, pura, sincera, nullo extrinsecus germine coherente, et ad similitudinem Dei uterone secunda*. (c) Ex hoc loco multa, obsequantia apud Hieronymum sunt explananda, nam conceptis verbis asserti animas vincitas apud inferos morte Christi liberatas,

a metropoli Samaria que ex nomine Augusti nunc vocatur Augusta, id est, Sebaste. Cur autem Samaria dicta sit civitas, in Regum volumine legitimus. Imperat igitur propheta, et, ut verius dicam optativo modo loquitur, ut Samaria pereat. Cui cum Deus tanta prepararit bona, illa contra Deum faciat, et magis demonum simulacra sectetur, Symmachus autem non dixit *pereat*, sed μεταμελήσει, id est, *aget penitentiam*, sui que cam ponit erroris, quod dulcissimum Deum, in amaritudinem verterit, ita ut bellatores ejus in gladio pereant, parvuli et lactentes elidantur et terram, et fetæ ejus atque prægnantes disrumpantur in mortem. Que omnia ei accidisse credendum est tempore captivitatis et angustie, quando suam patriam perdidit, et qui evasere gladium, in servitutem perpetuum sunt abducti. De hereticis facilis intelligentia est, quod vocetur Samaria, eo quod Dei præcepta servare se jactent non quod custodes sint Legis ejus, sed quod hoc esse se dicant in similitudinem schismatis Novatianorum, qui et ipsi κατὰ νόμον, id est *mundos*, se vocant, cum sint omnium immundissimi, negantes penitentiam, per quam peccata mundantur, juxta illud quod scriptum est *Lavabis me, et super nivem dealborabor* (Ps. x). Et in Isaiâ: *Lavamini, mundi estote* (Isai. i, 16). Lavacrum autem non baptismum vocat, sed omnem ponitudinem, quæ sordes abluit peccatorum. Pereat igitur hujusmodi Samaria: quia quidquid loquitur repugnat Deo suo et clementiam ejus verit in crudelitatem, usque adeo, ut qui viri sunt apud illam et ad malitiæ (Al. militiæ) statem venire perfectam, spirituali mucrone truncantur. **157** Qui autem parvuli atque lactentes, elidantur ad petram. De quibus et in psalmo legitimus: *Beatus qui tenebit et allidet parvos suos ad petram* (Ps. cxxvi, 9). Fetæ quoque ejus atque prægnantes que de malo semine conceperunt, ideo disrumpentur, ne pessimis liberis faciant. Tale quid et in Evangelio nobis subjicitur: *Væ prægnantibus et nutriendis in diebus illis* (Luc. xxi, 23): diebus videlicet tribulationis et angustie. Interficiuntur autem et bellatores Samariæ: gladio et lactentes elidantur, et prægnantes disrumpuntur: ut pereunte malo semine, zizaniasque ejus exustis, solum remaneat triticum, quod in Domini borrea recondat.

(Ver. 2, 3 et 4.) *Convertere, Israel, ad Dominum Deum tuum, quoniam corruisti in iniquitate tua, tollite vobiscum verba, et convertimini ad Dominum; dicite ei: Omnem aufer iniquitatem, et accipe bonum, et reddemus vitulos laborum nostrorum. Assur non salvabit nos, super equum non ascendemus, nec dicemus ultra: Dii nostri opera manuum nostrarum, quia ejus qui in te est misereberis pupilli (Al. populi). LXX: Convertere, Israel, ad Dominum Deum tuum, quia infirmatus es in iniquitatibus tuis: sumite vobiscum sermones et revertimini ad Dominum, dicite ei ut non tollatis iniquitatem, sed assumatis bona, et reddemus fructum laborum nostrorum. Assur non salvabit nos, super quem non ascendemus, nequaquam ultra*

dicemus: Dii nostri, operibus manuum nostrarum: qui in te est miserebitur pupilli. Pereunte Samaria, et viris ejus, et parvulis et prægnantibus occisis, elisis atque discissis, totus Israel ad penitentiam provocatur: qui infirmatus est, sive corruit in iniquitatibus suis, revertatur ad medicum et recipiat sanitatem, vel stare incipiat qui corruerat: doceturque quomodo debeat agere penitentiam. *Tollite*: inquit, *vobiscum verba*, id est, preces, et delictorum confessionem, et convertimini ad Dominum tam verbis quam operibus; et dicite ei: *Omnem aufer iniquitatem* nihil languoris in nobis et ruinæ pristinæ derelinquas ne rursum mali seminis pullulent rediviva plantaria: *et accipe*, inquit, *bonum*: Nisi enim tuleris mala nostra, bonum tibi quod offeramus, habere non possumus, juxta illud quod alibi scriptum est: *Declina a malo, et fac bonum et reddemus, ait, vitulos laborum nostrorum* (Ps. cxxvi, 97). Pro vitulis qui Hebraice appellantur פרים (פריים), fructum Septuaginta transtulerunt, qui dicitur פרי (פרי), falsi sermonis similitudine. Vituli autem laborum, laudes in Deo sunt et gratiarum actio: *Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus* (Psc. l, 19). Igitur illos jam tempore carnalibus victimis reprobat, placabilis Deo hostia esse pura confessio. Qui reddituros se esse dicunt laborum vitulos, et Dei laudes perpetuo canturos, etiam illud reprobant quod nequaquam in Assyriis spem habeant, nec super equos Ægyptio, quia fallax equus ad salutem (Psal. cxxxi), et ultra non adoret opera manuum suarum, vitulos aureos, quos in Dan Bethelque conflaverunt, et idcirco, inquit: *Nequaquam operi manuum nostrarum dicemus: dii nostri, quia tu ejus qui in te est pupilli (Al. populi) misereberis*, hoc est, populi Israel, de quo dixerat: *Filius primogenitus meus Israel* (Exod. iv, 22). Et: *Filius genui et exaltavi, ipsi autem me spreverunt* (Isai. i, 2) Et in alio loco: *Filii alieni mentiti sunt mihi*. (Ps. xvii, 46). Pupillus autem vocatur, quia Deum perdidit patrem. Quidam autem pupillum exposuit eum qui a malo parte recesserit diabolo, et idcirco Deo misericordia sublevertur. Ad omne quoque dogma perversum quotidie propheta loquitur, et sectatores ejus ad penitentiam provocat dicens: *Convertimini ad Dominum Deum vestrum qui corruistis, sive elanguistis, Domini perdita sanitatem: tollite vobiscum verba, veram fidei confessionem et dicite: Aufer iniquitatem quem in nostro corde versatur, et accipe bonum fidei: Quia [Al. quæ] corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. x). Vituli et victimæ, sive fructus laborum sunt in Patrem et Filium et Spiritum sanctum et in passionem et resurrectionem Domini credere: quam qui obtulerit ei, nequaquam sperabit in rege Assyrio, de quo crebro diximus. Nec ascendet super equum quem præcipit Dominus nequaquam multiplicandum (Deut. xvii), quem habens Pharaon, cum suo est demersus equitatus (Exod. xvii). Omnis enim hæreticus ascendit equos per superbiam, quos in errore suo ipse generavit. Et nequaquam ultra dicent operibus manuum suarum, quæ ipsi artificii et lo

quio confinxerunt, dii nostri. Gulosi venter deus est: avarus colit mammona, hereticus dogma quod fluxit qui universa haec deseruicit, id est. Assur et equum et 159 opora manum suarum, et revertetur ad Dominum, et placebit patrem suum a quo fuerat abjectus.

(Vers. 5 seqq.) *Sanabo contritiones eorum, diligam eos spontanea, quia aversus est furor meus ab eis* (Vulg. eis), *ero quasi ros*. (a) *Israel germinabit quasi lilium, et erumpet radix ejus ut Libani: ibunt rami ejus, et eriguntur sicut cedrus Libani: odor ejus ut odor Libani. Convertentur sedentes in umbra ejus, vivent tritico et germinabunt quasi vinea. Memoriale ejus sicut vinum Libani Ephraim quid mihi ultra idola: ego exaudiam et dirigam eum: ego ut abietem virentem, ex me fructus tuus inventus est.* LXX: *Sanabo habitatores eorum: diligam eos manifeste, quia aversa est ira mea ab eis* **160** *quasi ros: Israel florebit ut lilium et mittet radices suas quasi Libanus: ibunt rami ejus, et erit quasi oliva fructifera, et odor illius quasi Libani, convertentur et solentur sub umbra ejus: bibent et (b) inebriabuntur frumento, efflorescit ut vinea memoriale ejus quasi vinum Libani Ephraim. Quid et ultra et idolis? ego humiliavi eum et ego confortabo illum, ego sicut juniperus condensa: ex me fructus tuus inventus est.* Conversis ad poenitentiam et instar pupilli patrem quem reliquerant cognoscenibus, respondit Deus: *Sanabo contritiones, et habitacula eorum in quibus fuerant vulnerati, sive contracti, vel in quibus tam male habitaverant: diligam eos spontanea; quod LXX translulerunt (c) ὁμιλοῦσθε μοι, respiciet atque aperte vel absque ulla dubitatione, Diligit autem Dominus diligentes se, de quibus et in alio loco ait: Ego diligentes me diligo (Prov. viii, 17) Qui enim prius irascebat eis propter peccata quae fecerant: nunc misericorior propter clementiam meam. Et *ero eis quasi ros*, ut fornacem Babylonicam et caminum aestuantis incendii meo rore restinguam, qui et per Isaac patriarcham ad Jacob servum meum locutus sum: *De rore caeli erit habitaculum tuum.* Quomodo enim Dominus fit credentibus lumen, via, veritas, panis, vinea, ignis, pastor, agnus, janua, vermis, etc. sic qui indegimus illius misericordia, et peccatorum febris aestuamus, in rorem nobis vertitur, ad quem dicit Isaias: *Nos enim qui a te est, sanitas* **160** *eorum est* (Isai. xxxv, 19, sec. LXX). Et in Deuteronomii Cantico Moyses loquitur: *Descendant sicut ros verba mea* (Deut. xxxii, 2). Cum autem nos Dominus suo rore resperserit, et siccitatem pectoris nostri suis pluvius irrigarit, germinabimus, immo florebitus ut*

(a) Legendum nectendumque isocolon ita: *Ero quasi ros Israeli: germinabit, etc.* Consule quae in Pseudo-Rufinum observamus.

(b) Marian. *inebriantur*, contra mss. et Graecum textum: *ἠμελοῦσθε μοι*.

(c) Palatini mss. *ἠμελοῦσθε μοι* quod idem est.

(d) Apud Hebraeos *לבנון*, Libanon, significatibus et montem Libani, similiter apud Graecos *Libanus* est mons et thymiana: unde Hieronymus uno nomine dicit appellari montem et thymiana. MART. — Verius sane in Commentariis in Abacuc, cap. ii. juxta

lilium, imitantes Dominum Salvatorem, qui dicit in Cantico canticorum: *Ego flos campi et lilium convallium* (Cant. ii, 1), et loquitur ad sponsam suam, quae non habet rugam neque maculam: *Sicut lilium in medio spinarum sic proxima mea in medio florum* Cumque creverimus in Domino, mitemus radices nostras sicut arbores Libani, quae quantum in auras consurgunt vertice, tantum radicem in ima demergunt, ut nulla tempestate qualiantur, sed stabili mole consistant. Harum arborum rami huc illuc tenduntur, ut veniant volatilia coeli et habitent in eis. Et ne forsitan putaremus, quia dixerat, erumpet radix ejus, sive emittet radices suas quasi Libanus, de cedris cum loqui et infructuosus arboribus, sanctum virum et conversum ad Dominum, olive frugifera comparat, qui dicit in alio loco: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei* (Psal. li, 4). Cujus fructum quinque sibi sapientes virgines paraverunt (Matth. 25), ex quo vulnerum mitigatur tumor, languentis membra requiescunt, in tenebris lumen accenditur, unguntur in agone certantes. Haec oliva habebit odorem quasi Libani, vel thuris, quod genus est thymiamatis: ὁμιλοῦσθε μοι apud Graecos et Hebraeos et mons appellatur, et thus, vel certe montis Libani qui fertilissimus et virens, densissimis arborum comis protegitur, ita ut possit oliva dicere: *Christi bonus odor sumus* (II Cor. ii, 46). Qui autem conversi fuerint ad Dominum, accipient conversionis suae premium, ut sedeant in umbra ejus et dicant: *Sub umbra ejus requievi et solvi, et fructus ejus dulcis est in ore meo* (Cant. ii, 3). Cumque sederint in umbra illius, vivent qui prius mortui fuerant, sive juxta Septuaginta bibent et inebriabuntur tritico, hoc est, rerum omnium abundantia. Quod autem hic ebrietas non eversio mentis, sed copiam rerum **161** omnium significet, versiculus ille declarat dicens: *Visitasti terram et inebriasti eam* (Ps. lxxv, 40). Et Joseph convivium, in quo inebriasse dicitur fratres suos (Gen. xliii), Et dominus loquens ad apostolos: *Comedite, amici mei, et bibite, et inebriamini, fratres* (Cant. v, 4). Sive quia Dominus noster ipse est frumentum et vinea, quicumque crediderit in eo, inebriari dicitur. Danique sequitur: *Et florebit quasi vinea memoriale ejus sicut vinum Libani.* Vinum autem Libani possumus appellare mixtum et conditum thymiamate, ut odorem suavissimum habeat, vel vinum Libani quod Domino libatur in templo, de quo in Zacharia sub Libani vocabulo legitur *Aperi (e) Libane, portas tuas* (Zach. xi, 4), Cum ergo

Graecum duolaxat sermonem ὁμιλοῦσθε esse thuri Libanum dixit, quamquam enim haud constat, utrum ita appellatus a thure sit Libanus, immo propius ad fidem videatur, nomen sumpsisse ab albedine, nivium scilicet, quibus tegitur, ut Alpes dicte sunt ab *alpe* sive *albo*: certum tamen est, Graeco *Libanon* thus dici. In Hebraeo autem quaedam est vocis similitudo nam incensum *לבנון* dicitur, mons ille *לבנון*.

(e) Victorius ait: De vino, quod inter Missarum mysteria, Christi sanguis effectum, Domino libatur, offerturque, intelligit; de qua re discrete Malachia

anta rerum abundantia sit futura, o Ephraim omnis ut agis poenitentiam, et qui meus esse copisti dimittis idola, simulacra contemne: ego enim sum qui humiliavi te, et ego exaltabo te, sive ego exaudiam et dirigam, et faciam eum quasi abietem virentem, ut de illo juxta Hebraeos dicitur in psalmo: (a) *Abies domus ejus* (Ps. ciii, 18). Aut certe ego ero quasi juniperus condensa, ut sub mea umbra requiescat. De *ἠμελοῦσθε*, id est, juniperis, juxta Septuaginta Interpretes, Salomon janua templi fecisse memoratur, quia Christus, per quem ad Patrem accedimus, hanc habet naturam, ut semper floreat, semper novos afferat fructus, et nunquam deponat virorem suum. Haec juniperus sub umbra sua quiescentibus, ne mundi hujus ardore feriantur, et percussat aestus caput eorum, sicut quondam percussit et Jonas (Cap. iv), dat fruges, et non solum dormientibus requiem et sedentibus; sed et saturitatem vescentibus praebet. Quid quod secundum ἠμελοῦσθε interpretati sumus, in adventu Domini Salvatoreis, et in conversione veri Israel, hoc tam ad haereticos et Judaeos, quam ad gentes et ad omne dogma perversum referri potest: ut cum egerint poenitentiam, veniam consequantur. **162** Si ergo plenitudo repositionis adimpleta est in adventu Salvatoreis, et quotidie impletur in Ecclesia, credendum est quod plenius impletur, quando perfectione veniente, quod nunc ex parte est, destruetur. Notandum quod saepe jam diximus, salutem Israelis et reversionis ad Dominum, et de captivitate redemptionem, non carnaliter accipere, ut Judaei putant, sed spiritualiter, ut verissime comprobatur.

(Vers. 10.) *Quis sapiens et intelligit ista? intelligens et sciet haec? quin recte viae Domini, et justi ambulabunt in eis, praevariatores vero corruent in eis* LXX: *Quis sapiens et intelligit haec, aut intelligens et cognoscat ea? quin recte viae Domini, et justi ambulabunt (Al. ambulant) in eis: qui autem impij sunt, infirmabuntur in illis.* Quando dicit: *Quis sapiens et in-*

primo capite his verbis prodit: Non in una orbis provincia Judaea, nec in una Judaea urbe Jerusalem, sed in omni loco offerri oblationem, nequaquam immandam, ut a populo Israel, sed mundam, ut in caeremoniis Christianorum. Item Eszechielis xlvii: *Sacrificium Dno, legitimum, juce, atque perpetuum: quod nullo intermittitur die, sed omni tempore orto sole semper offertur, ut impletur quod in fine capituli hujus ponitur: Faciet agnam in sacrificio: et oleum mane, mane holocaustum sempiternum.* Quae

A *telligit haec? intelligens et cognoscat ea?* obscuritatem voluminis et difficultatem explanationis ostendit. Si autem ipse qui scripsit, vel diffinitione, vel impossibile conlittere: quid nos facere possumus, qui lippientibus oculis et peccatorum sordibus obscuratis, clarissimum jubar solis non possumus intueri, nisi dicere illud quod scriptum est: *O profundum divinarum sapientiae et scientiae Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus investigabiles viae ejus* (Rom. ii, 33)! Quis enim potest absque Christo docente cognoscere quid significet Jezrael: quid soror ejus, non misericordiam consecuta: quid tertius frater, non populus meus: quae sit adultera, quae sine lege Dei multo saevius sit tempore: quod sit pactum cum bestiis terra, et cum volatilibus coeli: qui sit David ad quem populus reversurus sit, cuius sit die tertia resurrectio, et egressus ejus diluculo comparare: quae sit pluvia prima et novissima: qui sit quem propheta dicit esse venturum, qui nobis monstret justitiam, aut in cuius typo Israel edocatur ex Aegypto, et portetur in brachiis, et deucatur in funiculari charitatis: qui sit qui **163** interficiat mortem, et sicet venas ejus et fontes arofaciat, et diripiat vasa quae in thesauro condita tenebantur, et cetera quae longum est retexere? Unde quicumque sanctus et justus est, rectas vias Domini esse cognoscat. Vias autem Domini esse cognoscimus lectionem veteris et novi Testamenti, sanctorum intelligentiam Scripturarum. In his viis qui ambulat, nisi convertatur ad Dominum et ablatum ab eo fuerit elamen, quod erat ante oculos **164** Moysi, rectum iter invenire non poterit. Sin autem dixerit cum David: *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua* (Ps. cxvii, 18), ambulabit in eis, et Christum inveniet: et Judaeos atque haereticos, quos vel praevariatores vel impios Scriptura nomen nominat, offendere in eis, et infirmari atque corruere sentiet, juxta illud quod scriptum est: *Eccae iste positus est in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel* (Luc. ii, 34).

verba quantum nostri temporis Novatores, qui sacrificium, quo nunquam caruit terrarum orbis, ab Ecclesia tollunt, convincat, nec in omni juxta LXX legitur: *Herodis domus dux est eorum*: in Hebraeo scriptum est בית הרודים: vox autem בית *abietem* significat, ut in Reg. v et II Par. iii. Item Isai. xli et lx, licet non ignorem LXX, II Par. ii, vertisse *ἠμελοῦσθε*, id est, juniperus.